

7. Konsten att använda mönster

Ett mönster är en helhet av delar. När Eva i början av höstterminen placerade nybörjarnas skolbänkar två och två och i rader skapade hon ett mönster. Eva använde detta mönster i syfte att bl.a. skapa trygghet. Då hon leker namnleken med dem använder hon sig av ett annat mönster – alla eleverna sitter i en ring – och även det mönstret var tänkt att bidra till trygghet. Placeringen sida vid sida i ringen innebar närhet till kamraterna och denna närhet menade Eva bidrog till en känsla av gemenskap som i sin tur tänktes bidra till trygghet.

Själva placeringen i ring innebar inte bara närhet utan också att alla var vända in mot mitten av ringen, med ansiktet mot de andra. Man kunde se alla sina kamrater och följa leken med blicken, man kunde se och höra kamraterna upprepa namnen; man ingick i sammanhanget och var en del av helheten. Eva menade att den här namnleken på så sätt också motverkade mobbning.

Själva placeringen i en stor ring var alltså ett mönster som Eva medvetet använde sig av för att motverka mobbning och skapa trygghet. Liksom den parvisa placeringen var denna placering ett mönster vars egenskaper gjorde det lämpligt att användas som redskap i olika undervisningskonster. Eva hade kunskap om hur de här båda mönstren kunde användas; kunskap om mönstren var "underliggande antaganden" i hennes teori-användning och låg till grund för några av hennes strategier. Kunskap om mönster är kunskap om ledande faktorer, om hur man kan göra skillnad.

Även i den tredje och sista utgångsaktiviteten, som Eva berättade om, fanns ett avsiktligt valt mönster. Hon ställde upp eleverna två och två efter varandra i ett led och gjorde sedan en rundvandring i skolan.

Genom att eleverna gick två och två efter varandra kunde klassen röra sig som en helhet i korridorerna utan att hindra mötande elever och lärare från att komma fram. Även detta mönster innebar närhet, gemenskap och trygghet.

Eva kunde konsten att använda de här mönstren. Men även eleverna använder sig av mönster. Namnleken handlade om en viss typ av mönster: förnamn är mönster av språkljud. Även om ett av syftena var att eleverna skulle lära sig kamraternas namn, låg Evas tyngdpunkt inte på att exportera dessa kunskaper till eleverna. Namnleken syftade till att synliggöra kulturell tyst kunskap som de alla hade: förmågan att uttala sitt eget och andras namn; genom namnleken fokuserade Eva språkljuden, gjorde dem till fokalt vetande. Eva uppmanade barnen att lyssna på hur namnen lät i början; de skulle försöka upptäcka vilka ljud som namnen började med.

När eleverna uttalade sina namn uppstod det ljudmönster. Men till varje sådant ljudmönster hörde också ett bildmönster uppbyggt av bokstäver. Namnleken var starten på en mycket viktig del av skolans uppdrag: läs- och skrivundervisningen. Att lära sig lyssna efter och känna igen språkljuden var den ena halvan i det som brukar kallas att "knäcka läskoden"; den andra halvan handlar om att lära sig de skrivna namnen och deras bokstäver. Läskoden handlar om hur ljudmönster och bildmönster är kopplade till varandra, hur ljuden motsvaras av bokstäver och uttalade ord av skrivna. Att säga ett namn handlar om både biologisk och kulturell tyst kunskap, att stava det är någonting man kan lära sig i skolan.

Ett namn är ett *system* av ljud och bokstäver som bildar två sorters mönster: ljudmönster och bokstavsmönster. Dessa båda mönster är *delsystem* i systemet "namn"; mitt namn består av två delar, ett ljudmönster och ett bokstavsmönster. Ord av olika slag kan sättas samman till större system, till meningar av olika slag och då är orden i sin tur delsystem. I ett namn gör ordningen på ljuden eller bokstäverna skillnad; placeringen

är en ledande faktor. Det samma gäller i en mening: i en fråga är ordföljden annorlunda än i ett påstående; ordens placering i meningen gör skillnad. Frågor är mönster som ser annorlunda ut än de mönster där någonting beskrivs: det är skillnad mellan "Är Anna här", "Här är Anna" och "Anna är här", och det är ordföljden som är den ledande faktorn, det är den som gör skillnaden. Systemen består av samma delsystem, men ordföljden ger olika mönster som i sin tur gör skillnad. Vid frågan "Är Anna här" kan svaret bli *Ja* eller *Nej*; påståendet "Här är Anna" kan följas av ett *Jaså* och påståendet "Anna är här" kanske följs av ett *Vad bra!* Samma delsystem, men olika mönster och olika effekter.

Tre meningar med var sin innebörd; tre mönster där ordföljden, ordens placering, gör skillnad. Skillnad mellan ordföljder gör skillnad mellan innebörder – det handlar om information. Förmågan att på det här sättet använda sig av ordens placering för att göra skillnad är en kulturell tyst kunskap hos en svensktalande, och ingen konst för hen. Att veta hur en ska använda mönstret "parvis placering" för att nå vissa effekter i ett klassrum är däremot en undervisningskonst.

Sammanfattningsvis, mönster är ordning och därför förutsägbarhet. Om man upprättar ett visst mönster skapar man ett möjlighetsrum där vissa självorganiseringsprocesser blir möjliga, andra omöjliga. Mönster kan därför användas som redskap för att åstadkomma somligt och förhindra annat. Konsten att använda mönster handlar om att känna till olika mönster och att använda sig av dem för sina syften.